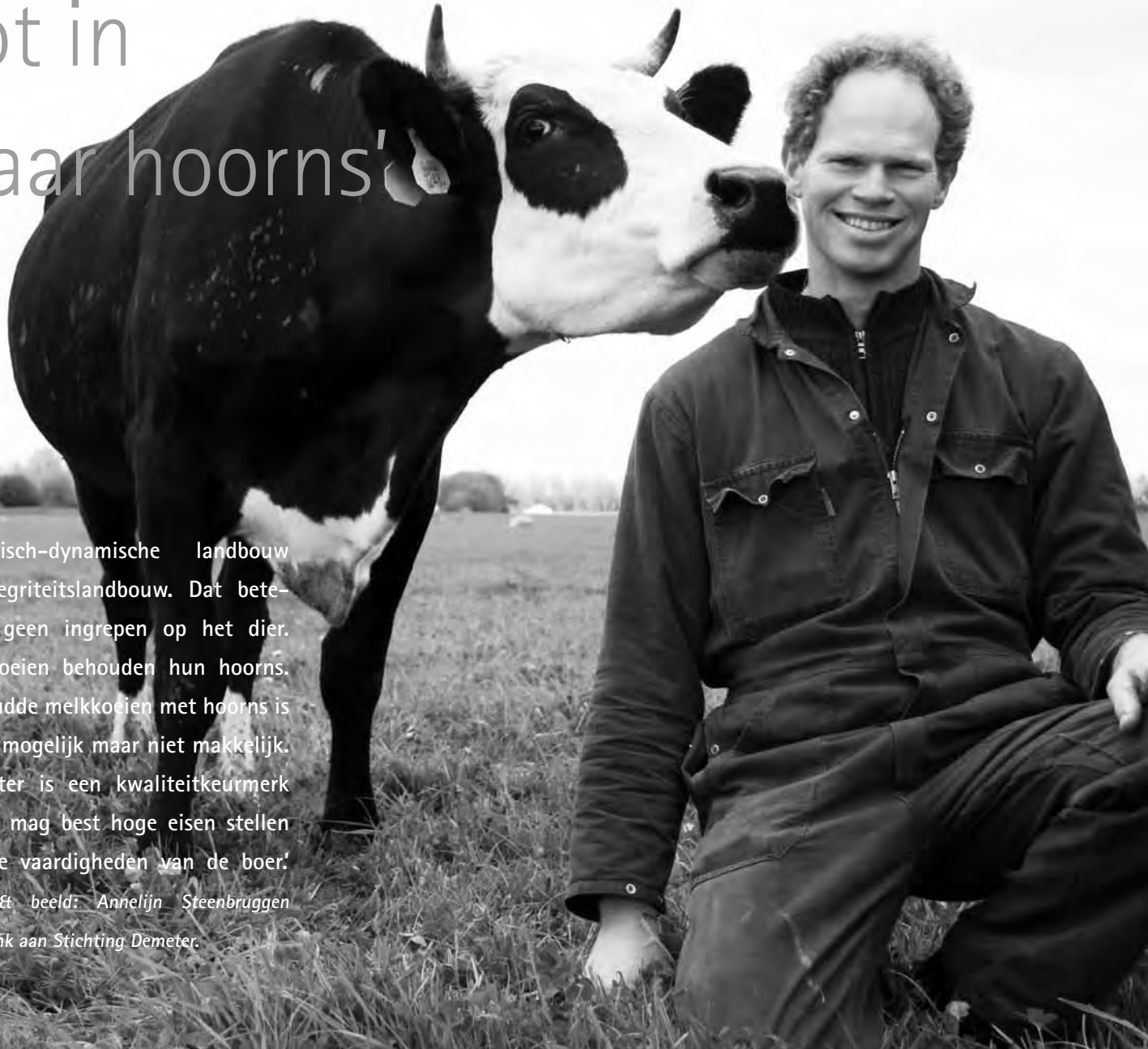

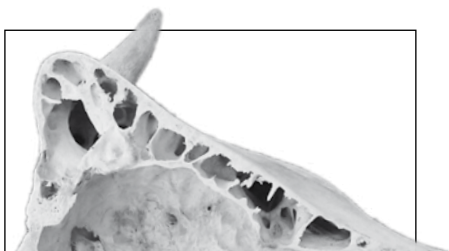
'Een koe kan ruiken tot in haar hoorns'

Biologisch-dynamische landbouw is integriteitslandbouw. Dat betekent: geen ingrepen op het dier. Dus koeien behouden hun hoorns. Een kudde melkkoeien met hoorns is prima mogelijk maar niet makkelijk. 'Demeter is een kwaliteitkeurmerk dus je mag best hoge eisen stellen aan de vaardigheden van de boer.'

*Tekst & beeld: Annelijn Steenbruggen
met dank aan Stichting Demeter.*

Het is voorjaar. Op biologisch-dynamische boerderij Natuurlijk Genoegen in Driehuizen staan de 55 melkkoeien in het weiland. Melkveehouder Jeroen Konijn loopt tussen zijn dieren. De herkauwende koeien blijven rustig in het gras liggen en een aantal nieuwsgierige koeien komt Jeroen met een lik begroeten. Jeroen: "Sinds een paar maanden ervaar ik eindelijk harmonie in de kudde. Ik heb geen bloeduiers meer gezien." Een bloeduier ontstaat tijdens een knokpartij waarbij de ene koe haar hoorns in de uier van de andere koe stoot.

Graadmeter

De koeienhoorn bestaat niet alleen uit een dode, buitenste hoornlaag maar ook uit bot, bloed- en zenuwweefsel. Als je je hand op de aanzet van een koeienhoorn legt, kan je de lichaamswarmte van de koe heel goed voelen. Sommige boeren kunnen aan de hoorn voelen of de koe koorts of ondertemperatuur heeft. Het binnenste hoornbot, de hoornpit genaamd, staat in verbinding met de neusholtes en is uit luchtkamer-botweefsel opgebouwd. Hierdoor heeft de idee postgevat dat de koe 'tot in haar hoorns kan ruiken'. (Foto: deel schedeldoorsnede koe)

Pijnlijk

Bloeduiers, huidverwondingen en eigen veiligheid. Dat is de reden voor de meeste boeren om hun koeien te onthoornen. Jeroen had ook een veestapel zonder hoorns maar in 2003 is hij gaan omschakelen van EKO naar Demeter. De overgang van een onthoornde naar een gehoornde veestapel had grote impact op de bedrijfsvoering. Jeroen: "Ik heb mijn ligboxenstal omgebouwd tot potstal en de gangpaden verbreed. Koeien met hoorns hebben meer ruimte en bewegingsvrijheid nodig om voor elkaar opzij te kunnen stappen." Ook moest Jeroen zijn omgang met de dieren aanpassen. Jeroen: "Ik moet nu meer respect voor ze hebben. Als ik onbedachtzaam ben, word ik daar op afgerekend." In het begin heeft Jeroen wel eens een harde tik gekregen. Ondanks die pijnlijke ervaring vindt Jeroen het bijzonder om zijn dieren op deze manier te leren kennen: "De dieren leren mij dat ik vanuit een respectvolle houding met ze om mag gaan. Dat kan je als lastig ervaren. Omdat ik het graag wil, zie ik juist de mogelijkheden."

Integriteit

"Als het niet lukt om koeien met hoorns te houden, dan ligt het niet aan de koe maar aan de stal en het management van de boer," vindt Ton Baars, professor biologisch-dynamische landbouw aan de Universiteit van Kassel in Duitsland. Hij heeft zelf praktijkonderzoek gedaan naar het houden van gehoornde koeien en hij begeleidt aanverwante onderzoeken. "Het is niet makkelijk voor de boer. Met name de omschakelperiode, waarin de oude koeien geen en de jonge koeien wel

hoorns hebben, is lastig. Maar er zijn goede handvatten om een stabiele kudde te ontwikkelen. Het vraagt om nieuw vakmanschap en als je het niet wilt of kunt leren, dan ben je gewoon geen Demeter-boer. Daar ben ik heel rigoureuus in."

Voor Ton hoeft niet elke boer biologisch-dynamisch te worden maar elke Demeter koe heeft hoorns, daar is hij heel stellig in. Ton: "De opgave van deze tijd is de morele vraag: wat is integriteit en hoe gaan we er mee om? Hoe langer ik mij met die vraag bezighoud, hoe duidelijker het voor mij wordt dat biologisch-dynamische landbouw integriteitlandbouw is. In de veehouderij kan integriteit afgemeten worden aan onze omgang met dieren. Hebben wij het recht om varkens, kippen en koeien te verminken? Het tast de integriteit van het dier aan, dus willen we het niet. Onthoornen zie ik als verminking van het dier om managementproblemen op te lossen. In de biologisch-dynamische landbouw mogen we symptoombestrijding nooit accepteren. Daar ligt voor mij een duidelijke grens."

Economie

Hoe ziet het management eruit als je de integriteit centraal zet? Dan staat inleven in de aard van het dier centraal, aldus Ton. "Uit Engels onderzoek blijkt dat koeien, die bij hun naam genoemd worden, een hogere melkproductie hebben. Dat ligt natuurlijk niet aan de naam maar aan de mens-dier relatie. Als de boer aandacht heeft voor zijn koeien en zich werkelijk verdiept in haar wezen en individuele behoeftes, dan kan hij heel veel gedragsproblemen voorkomen. Demeter is een kwaliteitkeurmerk dus je mag best

hoge eisen stellen aan de vaardigheden van de boer." Jeroen Konijn is iets milder in zijn oordeel: "Economie speelt ook een rol. Niet elke boer heeft de financiële mogelijkheid om zijn stal te verbouwen of om de stal minder vol te zetten."

Karakter

Het moge duidelijk zijn dat hoorns voor problemen kunnen zorgen. Maar hebben hoorns ook concrete voordelen voor de koe? Jeroen: "Op de eerste plaats hebben de koeien geen traumatische ervaring opgedaan. Onthoornen is een pijnlijke ingreep. Bovendien heb ik geleerd dat de neus in contact staat met de hoorns. Voordat een koe iets opeet, ruikt ze er aan. De geurindrukken worden opgeslagen in de hoorns. Op die manier kan de koe de juiste kruiden uitkiezen en zichzelf gezond houden. Ik weet niet of het waar is, maar de gedachte spreekt me aan." Ook voor de boer hebben de hoorns voordelen. Jeroen: "De bouw van de hoorns gebruik ik voor de selectie in de fokkerij. Mooi gevormde hoorns zeggen mij dat de koe voor de rest ook goed in elkaar zit." Bovendien vindt Jeroen een koe met hoorns er veel mooier uitzien: "Ik ervaar mijn koeien als completer. Hun karakter komt beter uit de verf en ik heb het idee dat ze beter in hun vel zitten. Ik denk dat dit een positieve invloed heeft op de kwaliteit van de melk."

Oerkoek

Onder leiding van Ton Baars is in Duitsland onderzoek gedaan naar de melkkwaliteit van koeien met hoorns. In een eerste onderzoek in 2003 op één bedrijf zijn via de stijbeeld- en kristallisatiemethode aanwijzingen gevonden

Hoornloos en Demeter? *Discussieer mee op 17 september!*

Zoals in het vorige nummer van Dynamisch Perspectief is beschreven, gaat melkveehouder Jan Duijndam fokken met stieren die van nature hoornloos zijn. Hoewel dit in de BD-wereld omstreden is, heeft Stichting Demeter hem een Demeter-licentie gegeven. Volgens de huidige normen kon de stichting de licentie niet weigeren, aldus Rienk ter Braake. Daar staat namelijk dat koeien niet onthoorned mogen worden. En daar houdt Jan Duijndam zich aan. In de geitenhouderij komt genetische hoornloosheid van nature veel vaker voor. De vraag is nu: moet er in de normen een expliciet verbod worden opgenomen om te fokken met hoornloze stieren? Demeter Internationaal heeft dit nog niet vastgelegd. In Engeland en Scandinavië hebben ze al veel langer hoornloze vleeskoeien (Polled Angus) en melkkoeien (Fjell), die Demeter zijn. Demeter Duitsland heeft het fokken met hoornloze stieren wel expliciet verboden in haar richtlijnen. Dat kan in Nederland dus ook. Dis-

cussie hierover is volop aan de gang. Zo schreef Tom van Gelder een ingezonden brief (zie pag. 20). En de Demeter melkveehouders organiseren hierover een discussiebijeenkomst op vrijdag 17 september, waar Ton Baars aanwezig zal zijn om zijn visie toe te lichten. Daarbij komt de vraag aan de orde of de hoornloos geboren kalveren te vergelijken zijn met gehoornde, of juist met onthoornde dieren. Iedereen is welkom bij deze discussie, om 10.30 op de Warmonderhof in Dronten, zie ook www.bdvereniging.nl.

Als de Demeter Voorwaarden Commissie besluit dat Demeter koeien hoorns op de kop moeten hebben, dan zou dat voor Jan Duijndam betekenen dat er een overgangperiode komt zodat hij de tijd krijgt zijn fokbeleid aan te passen. De DVC vindt dat er in elk geval aanvullende normen opgesteld moeten worden rond de huisvesting, bijvoorbeeld het voorschrijven van meer ruimte per koe en een deel vrije ingestrooide ligruimte.

Rangorde

Veehouders die zijn omgeschakeld van onthoornde naar gehoornde koeien ervaren dit uiteindelijk als een situatie met meer rust in de koppel. Dit lijkt in tegenpraak met het idee dat gehoorde dieren elkaar stoten en verjagen, maar de rangorde is uiteindelijk duidelijker dan in een onthoornde veestapel.

Meer info: <http://library.wur.nl/artik/ekoland/1209212.pdf>

dat hoorns een positieve invloed hebben op de melkwaliteit. In vervolgonderzoek op meerdere bedrijven en met meerdere onderzoeksmethoden kon het echter niet hard gemaakt worden. Ton: "De melkwaliteit hangt van zoveel factoren af dat het lastig is om het subtiele effect van de hoorns in de melk te kunnen vaststellen. De betere melkwaliteit van Demeter-bedrijven komt bijvoorbeeld ook door het voeren van hooi en de vele kruiden in het grasland. Desondanks vind ik dat Demeter koeien gewoon hoorns moeten hebben. De oerkoe had hoorns. West-Europa is de bakermat van de oeros en alleen aan de noordelijke en westelijke rand van het verspreidingsgebied zijn onthoornde rassen gefokt. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt horen gehoornde koeien thuis in Europa. Voor Demeter-bedrijven ben ik dan ook tegen het fokken van hoornloos vee." Ook Jeroen is voorstander van gehoord vee: "Het daagt mij uit om respectvol met mijn dieren om te gaan."

Meer info: www.natuurlijkgenoeigen.nl

Hou zuivere zuivel eerlijk

Ingezonden brief door Tom van Gelder

Op de achterpagina van DP-2 staat een advertentie van Zuiver Zuivel. Afgebeeld is veehouder Jan Duijndam naast een rij palen, die voor een groen weiland staan. Zijn koeien zien we niet. Er onder staat dat de 'eerlijke zuivel' van Zuiver Zuivel afkomstig is van 'niet-onthoornde koeien'. Elders lezen we dat de koeien van Jan Duijndam geen hoorns hebben en van een hoornloos ras zijn. Krijgen we ze daarom niet te zien? Zijn het 'niet-onthoornde koeien' en hoe eerlijk is de 'eerlijke zuivel'?

Ellen Winkel roept op tot een discussie over

lingsprocessen. Zij vormen een onderdeel van het totale wezen van het dier, in het bijzonder het rund! Nog niet zo lang geleden was er de slogan: 'De koe bij de hoorns vatten! Hoe staat het daar dan nu mee? Is dit nu niet meer waar?'

Alle wilde runderen op de hele wereld hebben hoorns, dat geldt zowel voor de koeien als de stieren. Hoorns zijn een integraal onderdeel van de dieren van deze sub-familie. Het oer-rund, de waterbuffel en de yak zijn in meer of mindere mate gedomesticeerd. Bij de

het toelaten van hoornloze dieren in de BD veehouderij. Helaas doet zij dit pas nadat het besluit van Stichting Demeter is gevallen om hoornloze runderen toe te laten. Dit is zelfs zonder overleg met de andere BD veehouders gebeurd, zoals Anne Koekkoek verbolgen schrijft.

In de Demeter voorwaarden staat ook nu nog: 'Horens van herkauwers zijn van belang bij het ontwikkelen van levenskrachten. Zij bieden een uitgebalanceerd tegenwicht aan de intensieve spijsverterings- en stofwisse-

veehouderij zijn rassen ontstaan en daarbij zal af en toe een hoornloos dier zijn geboren. Door selectie en het bevoordelen van de hoornloosheid zijn er bij het rund hoornloze rassen ontstaan. Dit zijn er ten opzichte van het totaal aantal rassen bijzonder weinig en dan nog vooral in Noord-Europa. Die hoornloosheid is niet zo maar ontstaan, maar door de fokker bevoordeeld door selectie. Gehoordheid was er eerst en op hoornloosheid is bewust geselecteerd, anders had het niet kunnen ontstaan. Daarmee zijn ongehoornde